

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA YAZISI

The Use of Psychoanalysis as A Method in the Analysis of Film Characters: The Case of Sibel Film

Film Karakterleri İncelemelerinde Psikanalizin Bir Yöntem Olarak Kullanımı: Sibel Filmi Örneği

Tuğba Elmacı¹, Gülseren Dinvar Pekşen², Tolga Barman³

Abstract:

Austrian neurologist Sigmund Freud introduced psychoanalysis as an important theory to the psychiatry literature and tried to explain the sources of the subject's problematic actions in adulthood in a rather unusual way for his time. This study aims to demonstrate that the concepts of psychoanalysis as a method for analysing films with unusual, neurotic characters is the most comprehensive psychological analysis tool used to explain the origin of neurotic behaviours in the story universe. In this context, a psychoanalytical analysis of Sibel, the main character of the film Sibel, shot in 2018, was made. The process of marginalisation of the character Sibel through mute, the pathological sources of her neurotic behaviours and what they correspond to in Lacanian terminology in the narrative universe of the film are tried to be explained with the above-mentioned basic concepts of psychoanalysis. The crystallised state Sibel realised with narcissistic fantasy, and the whole of the neuroses she was dragged into by not being able to be included in the symbolic, an unconscious pattern that is the source of serious fixations was encountered. In the study, descriptive analysis method, one of the qualitative research methods, and psychoanalytic method were used together. With this study, it has been seen that the use of psychoanalysis as an evaluation method in terms of film characters with neurotic characteristics, beyond being a philosophical approach, includes all the elements that enable the film characters themselves to be analysed and the film critic to position himself as an analyst.

Keywords: Sibel film, Psychoanalysis, Freud, Lacan, Unconscious.

¹Assoc. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema, Çanakkale, Türkiye, email: tugbaelmaci@comu.edu.tr , Orcid Id: 000-0002-8545-2836.

²Res. Asst. PhD, Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema, Çanakkale, Türkiye, email: gulseren.dinvar@comu.edu.tr, Orcid Id: 0000-0002-5147-3014

³Res. Asst. PhD, Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema, Çanakkale, Türkiye, email: tolgabarman@comu.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-7938-5780

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Tuğba Elmacı, Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema, Çanakkale, Türkiye, e-mail: tugbaelmaci@comu.edu.tr

Date of Received/Geliş Tarihi: 07.04.2024, **Date of Revision/Düzelme Tarihi:** 15.08.2024, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 13.11.2024, **Date of Online Publication/Çevirimici Yayın Tarihi:** 20.12.2024

Citing/Referans Gösterimi: Elmacı, T., Dinvar-Pekşen, G. & Barman, T. (2024). The Use of Psychoanalysis as A Method in the Analysis of Film Characters: The Case of Sibel Film, *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 6(4): 368-374

© 2023 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / Cyprus Turkish Journal of Psychiatry and Psychology (www.ktppdergisi.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Avusturyalı nörolog Sigmund Freud psikiyatri literatürüne önemli bir kuram olarak psikanalizi kazandırmış, öznenin yetişkinlik dönemindeki sorunlu eylemlerinin kaynaklarını dönemine göre oldukça sıra dışı bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışma sıra dışı, nevrotik karakterler içeren filmlerin çözümlenmesinde bir metod olarak psikanaliz kavramlarının, öykü evrenindeki nevrotik davranışların kökenini açıklamak için kullanılan en kapsamlı psikolojik çözümleme aracı olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda 2018 yılında çekilen Sibel filminin ana karakteri olan Sibel'in psikanalitik olarak çözümlenmesi yapılmıştır. Sibel karakterinin dilsizlik üzerinden ötekileştirilme süreci, sergilediği nevrotik davranışlarının patolojik kaynakları; filminin öykü evreninde Lacancı terminolojide neye tekabül ettiği, psikanalizin yukarıda ifade edilen temel kavramları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Sibel gibi nevrotik olarak sorunlu bir karakterin ilk nesne kaybı, narsistik fantezi ile gerçekleştirdiği kristalize hal, simgeselin içine dahil olamayışın kendisini sürüklediği nevrozlar bütününe bakıldığında, ciddi fiksasyonlara kaynaklık eden bir bilinçdışı örüntüsü ile karşılaşmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi ile *psikanalitik yöntem birarada* kullanılmıştır. Bu çalışma ile psikanalizin nevrotik özellikler gösteren film karakterleri açısından bir değerlendirme yöntemi olarak kullanılması, felsefi bir yaklaşım olmanın ötesinde film karakterlerinin kendisinin bizzat analizan olduğu, film eleştirmenin de bir analist olarak kendisini konumlandırmasını sağlayan tüm unsurları içerdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sibel filmi, Psikanaliz, Freud, Lacan, Bilinçdışı.

Giriş

Psikanaliz, insan psikolojisi üzerine düşünen en tartışmalı kuramlardan biridir. Sigmund Freud, 19. yüzyılın sonlarında Viyana'da psikanaliz hareketini başlatmış, insan davranışlarının kökenlerini anlamak için bilinçdışı güçlerin ve içsel çatışmaların rolünü araştırmıştır (Yakeley, 2018). Freud'un "bilinçdışı" kavramını öne sürdüğü ve zihinsel süreçlerin gizli güçlerini keşfetmeye çalıştığı ilk adımlarından başlayarak, Jacques Lacan'ın sembolik düzen ve dilin önemini vurguladığı daha sonraki teorilerine kadar psikanaliz, insan zihninin karmaşıklığını anlamaya yönelik sürekli bir evrim geçirmiştir.

Freud'un tezleri, cinsellik ve saldırganlık gibi içgüdüsel güçlerin insan davranışını nasıl etkilediği konusunda radikal bir bakış açısı sunmuştur. Bilinçdışının açığa çıktığı alan olarak rüyaları görmüş ve rüya tabirleri ile bilinçdışını açıklamaya çalışmıştır (Freud, 1996a). Freud'un kuramı, özellikle cinsellikle ilgili olduğu için, dönemin ahlaki ve kültürel normlarıyla çatışmaya girmiş, şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır (Freud, 1996b). Freud'un öğretileri üzerine inşa edilen psikanaliz, onun ölümünden sonra bile gelişmeye devam etmiştir. Özellikle, Freud'un takipçilerinden biri olan ve kendi teorilerini geliştiren Jacques Lacan, psikanalizin evriminde önemli bir rol oynamıştır. Lacan, Freud'un fikirlerini yeniden yorumlayarak, dilin ve simgeselin insan psikolojisindeki merkezi rolünü vurgulamıştır. Freud'un ilgisi yoğun olarak benlik psikolojisinde iken; gerçeküstücülerden, varoluşçulardan, yapısalıcılardan çokça etkilenen Lacan, bilinçdışı ile daha fazla ilgilenmiştir (Rizzolatti v.d. 2014). Lacan'a göre, bilinçdışı, insanın kendisini ifade ettiği semboller ve dil aracılığıyla ortaya çıkar. İnsan zihnini anlamak için simgesel düzendeki ilişkilerin önemini vurgular (Fink, 2016, s.178). Simgesel düzen Lacan'a göre bir dil gibi yapılanmıştır (Lacan, 2016 s.26). Bilinçdışı örüntüler Freud'daki gibi doğumla değil babanın dilini öğrenme ile başlar. Bu nedenle bilinçdışının bir dil gibi yapılandığını belirtir. Babanın yasası ile bilinçdışı, simgesel alanın içinde inşa olur. Simgesel, bir bakıma bilinçdışı arzusunun akıbetlerinin ve yörüngesinin yapısalcı bir dil anlayışı çerçevesinde incelendiği düzenin adıdır.

Simgesel, öznenin arzusunu düzenleyen yasanın alanına işaret eder. Bu anlamda simgesel, içinde yasanın aşikâr hale geldiği yerdir. Öznenin arzusu Ötekinin arzusu olduğu ölçüde, arzu olarak özneyi kuran (arzu öznenin esasidir çünkü) söz konusu yasa, ötekinin yasadır (Özmen, 2019). Lacan'ın en bilinen kavramlarından olan "Büyük Öteki" (The Big Other), bireyin kendisini toplumsal normlar ve beklentilerle ilişkilendirdiği sembolik bir kavramdır ve insanın kimliğinin oluşumunda önemli bir rol oynar (Hook, 2008). Bilinçdışı büyük ötekinin söylemidir ve simgesel düzene aittir (Evans, 1997 s.202). Simgeselin içinde duyulan her arzu aslında babanın/yasanın/büyük ötekinin arzusudur.

Psikanalizin evrimi, sadece teorik açıdan değil, aynı zamanda uygulamada da önemli değişikliklere neden olmuştur. Freud'un klinik gözlemleri, insanların geçmiş deneyimlerinin ve çocukluk travmalarının şu anki davranışlarını nasıl etkileyebileceğini göstermiştir ancak Lacan'ın simgesel yaklaşımı, terapistin hasta ile olan ilişkisini değiştirmiş ve terapi sürecinde dilin önemini vurgulamıştır (Cauwe, Vanheule ve Desmet, 2017). Terapist artık sadece hastanın sembollerini analiz etmekle kalmaz, aynı zamanda hastanın dile getirdiği semboller aracılığıyla kendisini ifade etmesine de yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak, psikanalizin evrimi, insan psikolojisinin anlaşılmasında derinlemesine bir etki yapmıştır. Freud'un temel tezleri, insan davranışının kökenlerini anlamak için bir çerçeve sağlamış, ancak Lacan'ın simgesel yaklaşımı, bu tezleri genişleterek insan zihninin daha derin katmanlarını açığa çıkartmıştır. Özellikle film karakterlerinin derinliklerinin çözümlenmesinde psikanaliz kavramlarının kullanımı, film karakterlerinin eylemlerinin motivasyonunu açıklamayı kolaylaştırıcı bir araç olmuştur. Norm dışı karakterleri merkezine alan filmlerin izleyici anlamaması açısından değerlendirildiğinde, ciddi bir deşifreye ihtiyaç vardır. Bu nedenle psikanalizin, norm dışı davranışların kökeninin saklı olduğu rüya/filmin bilinçdışının bir yansıması olarak

görülmesi gerçeği, film çözümlemelerinde psikanalize metazorik olarak ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu bağlamda psikanaliz, film çözümlemelerindeki nevrotik karakterlerin açıklanmasında yetersiz kalan içerik analizi, söylem analizi, sosyolojik ya da ideolojik film eleştirisinin yerini alarak filmin anlaşılmasındaki en önemli araç olarak kabul edilmelidir.

Yöntem

Sigmund Freud, “*Sanat ve Sanatçılar Üzerine*” adlı eserinde sanat eserini incelerken ardıllarının aksine yaratıcısı yani eserin sahibine psikanaliz yapmayı tercih eder. Örneğin, rönesans sanatçısı Leonardo’yu resmi ile değerlendirir (Freud, 2001, s. 12). Ardılları ise yaratıcının hayal dünyasının bir ürünü olan eserin kendisinin psikanalizin konusu olması gerekliliğine yoğunlaşır. Dolayısıyla film eleştirimi ile analist arasında bir analogi kurmak mümkündür. Film ya da filmin karakterleri sofada uzanan analizan gibi kabul edilirse, eleştirimen de analist olmak durumundadır. Çünkü analizanın arkasında oturan ve yüz yüze yapılmayan psikanaliz, tam da izleyici-film ilişkisindeki benzer bir hal ile seansını tamamlar. Diğer psikoterapiler gibi hastaya doğrudan bir dönüt vermek gerekmez ama neticesinde film de psikanaliz de sen busun demektir (Bakır, 2013, s.131). Film, analizanın düşü gibi kabul edilirse rüyanın/filmin içindeki semboller ve dilsel anlamların da önemi büyüktür. Zizek, rüyadaki şeylerin kendilerini çoktan bir dil gibi yapılandırıldığını belirtmiştir. Bu yapılandırma, bir anlamlandırma zinciri tarafından düzenlenmektedir. Bu anlamlandırma zincirinin şeyleri, tekrar eden kelimeleri tercüme ederek elde edilen gösteren-gösterilen ilişkisindeki gösterilen rüya düşüncesidir (Zizek, 2005, s. 77). Sinema salonunun karanlık yapısı içerisinde de izleyici ya da analist bir rüyayı izlemektedir (Özden, 2010). Bu başkasının rüyasıdır. İzleyici de başkasının rüyasını izlerken onun bilinçdışına dahil olur. Bilinçdışının gerçekleştiği film/rüya evreni de psikanalize en uygun alan olarak kurgulanır.

Allen da psikanalitik film analizini dört farklı kategoride tanımlamıştır (Allen, 1999, s. 125-126):

1. Film anlatısındaki görsellerin, irrasyonel düşünce ve rüyalar ile ilişkisinin araştırılması.
2. Film izleyicisinin algısı ve izleyicinin filmi izlerken kendini nasıl anlamlandırıldığı üzerine etkinin incelenmesi.
3. Filmde betimlenen görsel kurguların ve fantezilerin anlamının yorumlanması.
4. Uygulanan psikanalitik film teorisi geleneği içerisinde sinemanın manipülatif gücünün değerlendirilmesi.

Psikanalitik film analizi, özellikle Allen’in vurguladığı gibi film evrenindeki gerek görsel gerekse dilsel sembollerin bilinçdışında hangi travmalar aracılığıyla oluştuğu, karakterlerin motivasyonu ve olay örgüsündeki yerini tanımlayabilecek ve örtük anlamları ortaya çıkartabilecek en önemli yöntemdir. Lacancı psikanaliz bu çalışmanın temel kavramlarını karakter üzerinde derinleştirmek için birincil önemde kabul edilmiştir. Ayrıca psikanaliz; psikozlu hastalardan ziyade nevrotik hastalarda kullanımı uygun olan bir yöntemdir (Öztürk, 1989, s.231).

Bu çalışmada da nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi ile psikanaliz yöntemi karma olarak kullanılmaktadır. Neuman’a göre nitel araştırmalar; çeşitli

kavrayışla insanların sosyal dünyalarını araştırmalarına, yaşamın bütününe ilişkin derinlikli çıkarımlar elde etmelerine imkân sağlayan sistematik analizler sunan araştırmalardır (Neuman, 2014, s.131). Nitel araştırmalarda; makro evreni yüksek oranda temsil eden/edeceği düşünülen, evrenin içindeki mikro bir bölüme odaklanılır ve çalışmanın sınırları çeşitli örnekleme teknikleri doğrultusunda sınırlandırılır (Neuman, 2014). Bu çalışmada da nitel araştırmalarda sık kullanılan amaçlı (yargısal) örnekleme tekniğinden faydalanılarak, çalışmanın örnekleme evreni Sibel filmi özelinde daraltılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırmanın sınırları içerisinde araştırmaya en yüksek oradan katkı sağlayacağı düşünülen birimlerin seçilmesi ve doğrudan bilgi bakımından verimli olduğu düşünülen çalışma grubunun seçilmesine dayanır. Dolayısıyla çalışmanın örnekleme filmindeki karakter de nevrotik özellikler göstermesi nedeniyle psikanalize uygun bulunmuştur. Özellikle Sibel karakterinin dilsiz bir genç kadın olması, Lacan’ın simgesel düzen ve dil arasında kurduğu temel ilişkiyle güçlü bir bağlantı kurmakta, psikanalitik film eleştirisinin de ana eksenine örtüşmektedir. Sibel filmindeki karakterin nevrotik özellikler gösteren bir karakter olarak belirlenmesinden sonra; simgesel düzen, dil, odisus karmaşası, ilk nesnenin kaybı gibi temel psikanalitik kavramlarının öykü içerisindeki temsilleri de incelenerek örnekleme üzerinde karar kılınmıştır. Bu doğrultuda temsillerin ana karakter üzerindeki harekete geçiren motivasyonları tek tek belirlenerek psikanalitik olarak bilinçdışında neye tekabül ettiği açıklanmaya çalışılmıştır. *Araştırma Süreci ve Etik*

Araştırmanın başlatılması ve sürdürülebilmesi için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Bilimsel Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu tarafından 24.10.2024 tarihinde ve E-84026528-050.99-2400284760 sayılı 15/24 nolu karar ile etik onay alınmıştır.

Bulgular

Filmin Özeti

Sibel (2018) filmi; Çağla Zencirci ve Guillaume Giovanetti’nin 2018 yılında Karadeniz’de çektikleri genç bir kadının zorlu hayat hikayesini anlattıkları bir dram filmidir. Sibel yirmili yaşlarının başında annesi küçükken ölmüş kız kardeşi ve babası ile Karadeniz’in bir dağ kasabasında yaşayan dilsiz bir genç kadındır. Sibel duymakta fakat konuşamamaktadır. Sadece yerel olarak çok nadir bilinen kuş dilini kullanmaktadır. Kasabanın insanları, özellikle kadınlar onu hastalıklı/eksik bulur ve dışlar. Sibel de ormanda sürekli köylüye saldıran bir kurdu öldürmeye çalışarak köylülerin güvenini ve onayını almanın peşine düşer. Sırtında tüfikle ormanda kurt peşinde koşarken yabancı bir genç adam, onun kurt tuzağına düşer. Ormandaki bu kaçak adamla zaman içinde duygusal bir yakınlık geliştirir ve onunla birlikte olur. Bunu öğrenen kasabalı o zamana kadar görmezden geldiği Sibel’i bu sefer ahlaksızlıkla suçlayarak dışlamaya başlar. Sibel ve ailesi artık kasabalı için ahlaksız bir ailedir. Sadece kendisinin değil, kızkardeşinin de dışlanmasına çok sinirlerin ve göğsünü siper edip, kasabalıyı karşısına almak pahasına onu okula götürür. Film bu meydan okuma ile sonlanır.

Filmin Çözümlemesi

Filmin açılış sahnesinde ultrason görüntüsünde kuş dili (kuş sesinin ıslıkla taklidine dayalı) konuşan insan kafası silueti kullanılır. Görüntü ilk bakışta anne rahmini andırırsa da ağız ve konuşma hareketi, dile yani simgesele bir

gönderme karesi olarak belirir. Ultrasonik görüntüdeki kişi, kuş dilinin harflerini öğreniyor gibidir. Dil babanın dili olan simgeselin değil, imgesel/doğa ananın dilidir. Bu dili konuşan kişinin Sibel olduğu da bir sonraki sahnede baba ile konuşma sahnesinde iyice anlaşılacaktır. Sibel karakterinin burada dilsiz olduğu net bir şekilde izleyiciye aktarılır.

Sibel'in öteki olma durumu ev içi ortamdan köye kadar her yerde kanıksanır bir durumdur. Baba, küçük kızının başını düzgün örtmediği gerekçesiyle uyarırken aynı karede büyük kızı Sibel başı açık bir şekilde dolaşabilmektedir. Sibel'in dilsizliği onu dışlatan bir nevrotik durum olarak öykü evreninde belirlemeye başlar. Lacan ötekinin durumunu değerlendirirken şöyle açıklar: İki öteki vardır. Birincisi imgeselin alanına dahil olan küçük öteki (objet petit a), simgesel dönemin ötekisi ise dil ile birlikte taşındığı alandaki kendisini parçalanmışlığa iten Büyük Ötekidir. Yani yasa, kültür, toplum devleti simgeleyen Ötekiyi tanımlar. "Lacan'da dil imgesel düzende fanteziyle, simgesel düzende bilinçdışıyla ve gerçeklik düzeninde ise konuşulamayanla ilişkilendirilir. Lacan'da dil ötekiyle kurulan bağıdır. Dil olmaksızın bilinçdışı diye bir şey olmayacağından, arzumuz dil aracılığıyla varlığa gelir. Bu nedenle bilinçdışı arzu ve öteki sembolik düzen ile ilişki içinde ortaya çıkar. Arzularımızı dil ve başkalarının arzuları aracılığıyla konuşmaya mahkûm olduğumuz süreçte de bilinçdışı, ötekinin söylemidir" (Karataş, 2024). Sibel'in Öteki karşısında dilden yoksun oluşu, Ötekinin söylemine tabiiyetini ortadan kaldırır. Sibel'i Ötekinin denetiminden çıkartan da budur. Simgesel düzen içerisinde yer alamayan Sibel doğada yani imgesel alanda varlığını tesis etmek ister. Simgesel düzene geçişin anahtarını da burada arar. Özellikle efsanevi kurdu öldürerek büyük Ötekinin gözüne girmek isteyen Sibel, simgesel olarak kurdu öldürme arzusunun peşinden koşar. Ötekinin söylemine dahil olmak ister.

Filmin akıllarda kalan en önemli metaforu bu *kurt* metaforudur. Kurt metaforu mitolojik olarak derin bağlar sunsa da bu çalışma bağlamında psikanalitik olarak film bu bölümünü, rüya-gerçeklik ikileminde değerlendirmek, bir nevi rüya tabirine ulaşmak gerekmektedir. Birçok psikanalist için rüyalar, psikanalizin özgül araştırma nesnesi olan bilinçdışına dair merkezi bir bilgi kaynağıdır (Fischmann v.d., 2013). Freud'a göre de rüyalar, uyarılar ile bastırılan arzuların bir arada olduğu bir alandır. Rüyaların kaynağında fiziksel uyarılar bulunabilir. Dışarıdan duyulan sesler, fizyolojik olarak uyarılmalar buna dahildir. Bir de ruhsal alandan gelen uyarılar vardır. Bunlar günlük olarak yaşadığımız bir duygunun tezahürü de olabilir. Geçmiş dönemdeki ilintili bastırılmış bir imge/olay da olabilir. Freud rüyalara ilişkin simgelerin de folklor ve mitolojiden gelen kültürel simgeler olduğunu yadsıamaz (Sunat, 2020, s.25). Klasik rüya tabirlerine bakıldığında da kurt, cesaret ve iradeyi simgeler. Filmdeki en önemli simge olan kurtla olan sahneler de yarı rüya yarı gerçek olarak filmde gösterilir.

Freud arzusunun/hazzın enerji halinde bir şeye yoğunlaşması durumunu kateksisle açıklar (Holt,1962). Kurt, filmin başından itibaren bir kateksis olarak Sibel'in zihninde temsil edilir. Sibel için toplumsal varoluş, saygınlık ve kadın olarak kendisini ispat etme arzularının gerçekleştiricisi olarak gördüğü kurt, onun bilinçdışının organize ettiği bir kateksis nesnesidir. Tam da burada Psikanalist Clarissa Pinkola Estes'in *Kurtlarla Koşan Kadınlar* kitabındaki kurdun kemiklerini toplayan yaşlı

kadını hatırlamak gerekmektedir. Estes'in kitabındaki hikâyede yaşlı kadın ormanda kurdun kemiklerini tek tek toplar ve en sonunda ona şarkı söyleyerek tekrar ona can verir. Can verdiği kurt çoşku ile koşan çok güzel kahkahalar atan müthiş bir kadın olur (Estes, 2023). Estes de bu öyküde kateksisi bir nevi gerçekleştirmiş olur. Filmdeki kemikleri toplanan kurt, aslında diğer bir yanı ile Estes'in hikayesindeki gibi kemikleri toplanarak dirilen genç güzel kadındır. Metaforik olarak da Sibel'dir. Sibel'in kelime kökeni ana ve dişilik tanrıçası Kibe'den gelir (Kıyar, 2013, s.1). Yani Sibel vahşi bir kurt kadın, metaforik olarak da kendi doğumunu gerçekleştiren bir Kibe'dir.

Sibel diğer yandan Lacan'ın *kadın yoktur* deyişinin örtük anlamlarından birini de çağırıştır. Lacan *kadın yoktur* derken kadının zihinlerdeki özünün varlıkta bir yeri olmadığından bahseder. Hatta kadın öyle bir varlıktır ki bir tek kadın kendinin dışında değil, kendisidir. Diğer herkes kadının dışındadır (Başer, 2012). Sibel'in zihinlerde bir kadın olarak yeri yoktur.

Sibel, Ali'nin hayatına girmesi ile simgesel düzene katılmak ister fakat simgeselin parçalı özneleri tarafından kabul görmez. Lacan'a göre arzu büyük ötekinin arzusudur. Aynı zamanda arzu, Lacan'ın Hegel'den aldığı bir tanınma arzusudur. Lacan; "Arzu ancak birisi bedeni değil, büyük Ötekinin arzusunun arzuluyorsa insanidir. Yani arzu edilmek, sevilmek daha doğrusu tanınmak istiyorsa, başka bir deyişle tüm insani arzu nihayetinde tanınma arzusunun bir işlevidir" (Lacan, 2016). Ona göre aslolan tanınma arzusudur. Filme geri döndüğünde, düğüne kendince süslenerek giden Sibel'in temel motivasyonu simgesele dahil olabileceği, kabul edileceği bir tanınma arzusudur. Tanınma arzusunun yerine getirecek bir ritüelle giriş yapmak ister. Fakat kızkardeşi ve onun arkadaşları *sakın burada ıslık çalma beni rezil ediyorsun çek git* diyerek babanın dilini reddeden ya da kullanamayan bir faili, simgeselin dışına çıkartırlar. Sibel için simgeselin dışında kalmak bir tercih değil, metazorik olarak gelişen bir travmadır. Sibel'in arzusu onu insanlık dışı bir varlık olarak gören diğer özneler için fazla insani bir arzudur. Sevilmek, arzu edilmek gibi tüm insani arzular tanınma arzusunun işlevleri olduğu için Sibel'e yakıştırılmaz. Sibel büyük ötekinin arzusuna haiz olamaz, tanınmaz.

Filmdeki baba karakterinin ataerkil bir toplumsal alanda bu kadar geri planda tutulmasını sağlayan psikanalitik süreci, Andre Green'in "ölü anne sendromu" ile açıklamak yerinde olacaktır. Andre Green'in *ölü anne sendromu*, kişilerin çocukluk ya da bebeklik dönemlerinde arzusunun ilk nesnesi olan anne kaybının yetişkinlik döneminde ölümünün içinde bir varlık ya da yaşamın içindeki bir yokluk olarak tanımlanabilecek bir entropiye neden olan bir sendromdur (Green, 1983). Aslında burada Green, ölü anne imagosunun gerçekten annenin ölümünü değil simgesel bir ilk nesne kaybının yasını açıklamak ister. Andre Green'in ölü anne imagosu kavramı; "Odius kompleksini ulaşılmış ve hatta geçilmiş olsa da ölü anne sendromunun bu ödipal komplekse bambaşka bir dramatik yön kazandırdığını söyler. Ölü anneye değişim yoluyla saplanan kız çocuğu, annenin sevgisini kaybetme korkusu olmaksızın babaya yatırım yapabilmekten tamamen alıkoyar. Babaya olan sevgi derinden baskılanmışsa da baba imagosunun çoğu özelliği anne imagosuna aktarılır ancak bu aktarım ölü anneye değil onun tersi olan fallik anneye yapılır. Bu yeni anne imagosu babayı önemsiz

yorgun depresif ve bu fallik anne tarafından bunaltılmış biri yapar" (Green'den akt. Limnili, 2024). Sibel'in babası için de bu durum geçerlidir. Ataerkil bir yapı içerisinde fallus sahibi olarak oldukça sessiz ve eylemsiz bir kişilik örüntüsü ortaya koyar. Bu anlamda Sibel de annenin sevgisini kaybetme korkusu olmadığı halde babaya karşı herhangi bir duygusal yatırım yapmamıştır. Babaya karşı baskılanan sevgi, baba imagosunun çoğu özelliğini anne imagosuna aktardığı görülmektedir. Ölü anne ile olan özdeşimini tamamen bilinçdışında tutar. Ölü anneye özdeşim yoluyla gerçekleşen bu saplanma, babanın komşu kadınla yaptığı balkondaki konuşma ile deşifre olur. Komşu kadın Sibel'in babasına yakın köylerden birinden genç yaşta dul kalmış bir kadınla evlenmesini önerir. Sahnenin tasarımı Sibel, balkon penceresinin ardından tüm olup biteni dinlemektedir. Komşu kadın bu önerisinin bir erkek için gereklilik olduğundan bahseder. Sibel'in babası; küçük kız evlense bile evde Sibel'in onunla kalacağını ve evlenmesinin mümkün olmadığını söyleyerek komşu kadını kestirip atar. Perdenin arkasındaki Sibel'e bir rahatlama gelir. Sibel ve babası için gerçekleşen bu durum, ödipal kompleksin diğer dramatik sonucu olarak öykü evrenine yerleştirilir.

Sibel'in küçük yaşta kaybettiği anne, onun çocukluk anksiyetesi olan ilk nesne kaybından doğmaktadır. Freud'a göre yaşam boyunca anksiyeteyi doğuran tehlikeler farklıdır. Medetsizlik tehlikesi de bunlardan biridir. Medetsizlik yaşamın, egonun henüz olgunlaşmadığı dönemine, nesne kaybı tehlikesi çocukluğun ilk yıllarının özerklik eksikliğine, kastrasyon tehlikesi fallik dönemi, süperego anksiyetesi latans dönemine tekabül eder (Freud'dan akt. Kayaalp, 2001). "Çocuklukta yaşanan medetsizlik duygusu korunmak, sevgiyle korunmak, baba tarafından sunulan sevgiyle korunmak gereksiniminin doğuşuna neden olur" (Parman, 2002, s.31). Sibel'in yalnızlığını belirleyen süreçler de tüm bu süreçlerin toplamının ego tarafından nasıl konsolide edileceği ile belirlenmiştir. Sibel'in zaten konuşamamasından kaynaklanan simgesel alandaki eğreti konumu, onun kendisini farklı bir persona ile simgeselin içine yerleştirilmesi ile gerçekleşmiştir.

Sibel'in Freud'un medetsizlik diye tanımladığı bu hali, nesne kaybı anksiyetesini de doğuran medetsizliğin temel tehlike olarak tüm anksiyetelere kaynaklık etmesi gerçeğini doğrular (Freud'dan akt. Kayaalp, 2001). Medetsizlik Türkçe karşılık olarak biçarelik acizlik demektir. Aslında günlük dildeki sıradan çaresizlik sözcüğü ile karşılanamayacak özgül bir anlam taşımaktadır. Freud'un medetsizlikten kastettiği yardımsızlık, aslında Türkçedeki günlük dildeki karşılığı medet ummak eyleminin olumsuz halidir (Kayaalp, 2001). Sibel'in yalnızlığını tesis eden medetsizlik hali, öykü evreni içerisindeki en net durumdur. Simgeselin de onu kabul etmediği bu hal onu metazorik bir medetsizliğe mahkûm eder. Sibel'in beş yaşında geçirdiği bir ateşli hastalıkla dilsiz kaldığını ya da konuşamadığını aktarılır. Bu da ilk nesne kaybının ardından ortaya çıkan ve Sibel'i medetsizliğe mahkûm eden sürecin başlangıcını açıklar. Aslında Sibel'in ne kadın ne de eril bir özne olarak varolamaması, dilsizliğine ilişkin herhangi bir fizyolojik engelin olmaması ciddi bir fiksasyon örüntüsü çizer. Sibel'in simgeselin dışına itilmiş olması net bir şekilde Freud'un da tüm anksiyetelerin kaynağı olarak tanımladığı bu medetsizlik halinin bir sonucudur.

Lacan'a göre özne, cinsiyetlenmiş öznedir. "Kadın" ve "erkek" gösterenleri, biyolojik cinsiyetin değil öznenin simgeseldeki konumunun gösterenleridir (Lacan, 1972-73). Sibel'i varlık olarak simgesel'in dışında tutan süreçler onun "erkeksi" olarak inşa ettiği personası ile pekiştirilmiştir. Sibel'i simgeselin dışında bırakan süreç, diğer tarafı ile Sibel'i simgeselin de denetimden çıkartmıştır. Sibel yanından hiç ayırmadığı silahını bir fallus olarak inşa eder. Bir tek Ali'nin yanına gittiği gece fallusu yoktur ve bir kadın olarak oraya gider. Ali orada fallusu simgeler. Diğer tüm sahnelerde silahla yürüyen Sibel, artık fallusunu yitirmiş, simgeselin alanına geçmiştir çünkü penis hasetini gerçekleştirmiş ve simgeleşme meydan okuyarak, Ali ile evlilik dışı bir cinsellik yaşamıştır. Bu olayın köyde duyulmasının ardından Sibel, simgesel alana dahil olmuş, olumsuz da olsa eksik bir özne olarak diğer kadınlar gibi kabul edilmiştir.

Freud'un libidonun nevrotik anksiyetenin temelini oluşturduğu savı, burada akla gelen ilk dürtüsel çıkarımdır (Mitchell, 2009). Sibel'in Ali ile birlikteliğini tetikleyen libido, bilinçdışı açığa çıkaran şeydir. Lacan'ın bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır savı tam da bu noktada devreye girer. Libidonun eyleme sevk ettiği Sibel böylece simgeselin alanına dahil olurken, nevrotik bir karakter olarak öyküdeki yerini de pekiştirir. Artık simgesel için dürtüsel eylemlerde bulunan bir nevrotik/histerik hastadır. Yasa tarafından tedavi edilmesi gerekmektedir.

Tartışma

Bu çalışma ekseninde psikanalizin film karakterleri açısından çözümleme yöntemi olarak kullanılması, felsefe yapmanın ötesinde kahramanın kendisinin bir analizan, film eleştirmeninin de bir analist olarak kendisini konumlandırmasını sağlayan tüm unsurları içerdiği görülmüştür. Özellikle gerek dünya gerekse Türk sinemasından nevrotik karaktere sahip pek çok film bu yöntemle çözümlenmiştir. Örneğin; Yıldız (2020) *Kayıp Kız*, Künüçen ve Köksal (2021) *Siyah Kuğu*, Kavut (2018) *Blue Jasmine* filmlerinde nevrotik kadın karakterleri psikanaliz yöntemi üzerinden analiz etmiş ve bu çalışmayı destekler şekilde film karakterlerini bir analizan olarak analizin merkezine oturtmuşlardır. Filmi seyreden izleyici için özellikle nevrotik özellikler gösteren norm dışı karakterlerin psikanalitik açıdan çözümlenmeye ve öykü evreni içerisindeki eylem motivasyonlarının kaynağının açıklanmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın inceleme konusu olan Sibel filminin kahramanının özellikle dilsiz bir karakter olarak kurgulanışı ile simgeselin dışında kalması onun yetişkinlik döneminde simgesel alanda çeşitli düzeylerde psikolojik cezalandırmaların da kaynağını oluşturmaktadır. Lacan'ın öznenin kuruluşunda temel belirleyen olarak inşa ettiği babanın dili ile birlikte geçilen simgesel düzenin, bir dil gibi bilinçdışı yapılandırdığı gerçeğinden hareketle filmin öykü evrenindeki karakterin nevrotik bir alanda kaldığı görülmektedir. Ana karakter Sibel, irrasyonel alanda kalmış psikozlu bir karaktermiş gibi kurgulansa da psikanalizin de temel öznesi olarak nevrotik bir hasta gibi öykü evreninde yer almıştır. Sibel, psikozlu bir hasta gibi toplumsal yasakları umursamamazlık yapmaz, metazorik olarak bu yasakları aşmak zorunda kalır. Yasa ile daha içsel bir ilişki kurar (McGowan ve Kunkle, 2014, s.73). Dolayısıyla psikolojik olarak filmin başından itibaren sorunlu olarak kurgulanan karakter, psikanaliz açısından uygun bir analizan olarak ele alınmaktadır. Allen da, nevrotik özne konumundaki karakterin bilinçdışı zihinsel

durumlar ve çözülmemiş psikolojik sorunlar nedeniyle içsel çatışmalar ve sıkıntılar yaşadığını vurgular. (Allen, 1999, s.124). Filmin kahramanı gibi nevrotik olarak sorunlu bir karakterin ilk nesne kaybı, narsistik fantezi ile gerçekleştirdiği kristalize hal, simgeselin içine dahil olamayışını kendisini sürüklediği nevrozlar bütününe bakıldığında ciddi psikolojik fiksasyonlara kaynaklık eden bir bilinçdışı örüntüsü gözlenmiştir.

Sonuç

Bu çalışma nevrotik film karakterlerinin incelenmesinde psikanalizin bir yöntem olarak kullanımının, karakterin norm dışı eylemlerde bulunma motivasyonunun çözülmesinde, öykü evreninin anlaşılmasında önemli bir yöntem olarak kullanılabilceği sonucuna varılmıştır.

Psikanalitik film eleştirisi, bu çalışma bağlamında nevrotik film karakterlerindeki bilinçdışı örüntüyü açığa çıkartan ve izleyici açısından da örtük anlamı ortaya koyan bir araç olarak bu çalışmanın analizanını/filmi anlamayı büyük ölçüde sağlamıştır.

Sonuç olarak; nevrotik karakterler üzerine çalışmak isteyen araştırmacıların, psikanalizi birincil bir yöntem olarak kullanmaları, film çözümlemelerini bilimsel ve daha kapsamlı sonuçlara ulaşmalarında etkili olacaktır.

Öneri

Bu çalışma sadece bir film analizinin ötesinde analizanlara yönelik terapi amaçlı uygulamalar için de önemlidir. Yukarıdaki çıkarımlar ve film karakteri üzerinde gerçekleştirilen analizler sadece film eleştirisi alanında çalışanlar için kullanışlı bir kaynak olmanın ötesinde, analistler için de terapi süreçlerinde film çalışmalarının tamamlayıcı bir yardımcı araç olabileceği önerisinde bulunulabilir. Özellikle “sinema terapi” gibi yaklaşımlar psikoloji alanında hasta ya da hasta gruplarının içgörülerini arttırmak için yıllardır uygulanan bir terapi yöntemidir (Kim, 2014; Izod ve Dovalis, 2015).

Psikanalitik yaklaşım ile örtük anlamlar, simgeler ve metaforların kullanıldığı filmlerin incelenmesi, özellikle genç analizanların duygu dünyalarının anlaşılmasında kolaylaştırıcı, yansıtıcı ve duygu durum bozukluk seviyelerinin anlaşılması için önemli bir araçtır (Powell, Newgent ve Lee, 2006; Dumtrache, 2014). Sonuç olarak; terapist adayları için özellikle psikanalitik kuram gibi spesifik bir yaklaşımın anlaşılmasını somutlaştıran, terapi aşamasındaki analizanlar içinse kendi durumlarına dair bir içgörü yaratılması açısından psikanalitik film analizi oldukça faydalı bir yaklaşımdır.

Beyannameleler

Etik Onay ve Katılma İzni

Çalışma etik kurul izni gerektirecek bir araştırmayı içermemektedir.

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

TE makalenin yöntem ve tartışma bölümünün, özet ve abstractın yazılmasında büyük katkı sağlamıştır. Aynı zamanda makalenin genel yazımına ve kontrolüne katkı yapmıştır. *GDP* araştırma verilerini analiz etmiş ve yorumlamıştır. Aynı zamanda makalenin genel yazımına ve kontrolüne katkı yapmıştır. *TB* makalenin giriş ve tartışma bölümünün yazılmasında büyük katkı sağlamıştır. *TB* veri toplanmasında katkı sağlamıştır. Tüm yazarlar makalenin son halini okumuş ve onaylamıştır.

Kaynaklar

Allen, R. (1999). “Psychoanalytic film theory”. T. Miller ve R. Stam (eds.), içinde *A companion to film theory* (s. 123-145). Blackwell Publishing: Malden.

Bakır, B. (2013). “Psikanalitik film kuramı”. Z. Özarslan (ed.), içinde *Sinema Kuramları 2* (s. 131-139). Su Yayınları: İstanbul.

Başer, N. (2012). *Lacan*. Say Yayınları: İstanbul

Cauwe, J., Vanheule, S. ve Desmet, M. (2017). “The Presence of The Analyst in Lacanian Treatment”. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 65(4), 609–638. <https://doi.org/10.1177/0003065117721163>.

Dumtrache, S. D. (2014). “The effects of a cinema-therapy group on diminishing anxiety in young people”. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 127, 717-721.

Estes, C. P. (2023). *Kurtlarla Koşan Kadınlar*. Hakan Atalay (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Evans, D. (1996). *An introductory dictionary of Lacanian psychoanalysis*. Routledge: New York.

Fink, B. (2016). *Lacancı Psikanalize Bir Giriş*. Özgür Öğütçen (çev.). Encore Yayınları: İstanbul.

Fischmann, T., Russ, M. O. ve Leuzinger-Bohleber, M. (2013). “Trauma, dream, and psychic change in psychoanalyses: a dialog between psychoanalysis and the neurosciences”. *Frontiers in Human Neuroscience*, 7, 1-15. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00877>.

Freud, S. (1996a). *Düşlerin Yorumu*. Emre Kapkın (çev.). Payel Yayınları: İstanbul.

Freud, S. (1996b). *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*. Kamuran Şipal (çev.). Cem Yayınları: Ankara.

Freud, S. (2001). *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*. Kamuran Şipal (çev.). YKY: İstanbul.

Green, A. (1986). *On Private Madness*. Hogart Press and the Institute of Psychoanalysis: London.

Holt, R. R. (1962). “A Critical Examination Of Freud’s Concept of Bound vs. Free Cathexis”. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 10(3), 475-525.

Hook, D. (2008). “Absolute Other: Lacan’s ‘Big Other’ as Adjunct to Critical Social Psychological Analysis?”. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(1), 51–73.

- Izod, J. ve Dovalis, J. (2014). *Cinema as Therapy: Grief and transformational film*. Routledge: Londra.
- Karataş, Y. C. (2017, 12 Nisan). *Büyük öteki: Bilinçdışının söylevi*. Lacivert Dergi. Erişim adresi: <https://www.lacivertdergi.com/dosya/2017/04/12/buyuk-oteki-bilincdisinin-soylevi>.
- Kavut, S. (2018). "Karen horney ve nevrotik kişilik üzerine bir araştırma: Blue Jasmine örneği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 512-524.
- Kayaalp, M. L. (2001). "Yalnızlık Kader, Yaşam Heder midir?". *Psikanaliz Yazıları*, (3), Bağlam Yayıncılık: İstanbul.
- Kıyar, N. (2013). "Kybele'nin Sanat Nesnesi Olarak Kullanımı". *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(6), 355-371.
- Kim, H. G. (2014). "Effects of a Cinema Therapy-based Group Reminiscence Program on Depression and Ego Integrity of Nursing Home Elders". *Journal of Korean Academy of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 23(4), 233-241.
- Künüçen, H. H. ve Köksal, N. Y. (2021). "Psikanalitik Eleştiri Yaklaşımı ile Bir Film Okuması: Black Swan". *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 419-439.
- Lacan, J. (1999). *The seminar of Jacques Lacan, Book XX: On feminine sexuality: The limits of love and knowledge*. W. W. Norton & Company: New York.
- Lacan, J. (2016). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı: Seminer 11. Kitap*. Nilüfer Erdem (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Limnili, P. (2024). *Andre Green'in Ölü Anne Kavramı Üzerine*. Psike İstanbul. Erişim adresi: www.psikeistanbul.org/etkinlik-detay/news01/andregreen.
- McGowan, T. ve Kunkle, S. (2014). *Lacan ve Çağdaş Sinema*. Yasemin Ertuğrul ve Caner Turan (çev.). Say Yayınları: İstanbul.
- Mitchell, S. A. (2009). *Psikanalizde İlişkisel Kavramlar*. Gülenbaht Algaç ve İrem Anlı (çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Neuman, L. W. (2014). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. Essex: Pearson Education Limited.
- Özden, Z. (2010). *Film Eleştirisi*. İmge Yayınevi: Ankara.
- Özmen, E. (2019, Ağustos). *Oedipus karmaşası: İmgesel, Simgesel, Gerçek*. Birikim. Erişim adresi: <https://birikimdergisi.com/haftalik/9650/oedipus-karmasasi-43-imgesel-simgesel-gercek>.
- Öztürk, M. O. (1989). *Psikanaliz ve Psikoterapi*. Evrim Kitabevi: İstanbul.
- Parman, T. (2002). "Erkek Olmak Ya Da Üçün Üçü Olmak, Oedipus Öncesi Dönemden Ergenliğin Sonuna Kadar Baba Oğul İlişkisi". *Psikanaliz Yazıları*, (5), Bağlam Yayıncılık: İstanbul.
- Powell, M. L., Newgent, R. A. ve Lee, S. M. (2006). "Group cinematherapy: Using metaphor to enhance adolescent self-esteem". *The Arts in Psychotherapy*, 33, 247 – 253.
- Rizzolatti, G., Alberto Semi, A. ve Fabbri-Destro, M. (2014). "Linking psychoanalysis with neuroscience: The concept of ego". *Neuropsychologia*, 55, 143–148. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2013.10.003>.
- Sunat, H. (2020). *Freud'un Psikanalizi*. Pinhan Yayıncılık: İstanbul.
- Yakeley, J. (2018). "Psychoanalysis in modern mental health practice". *The Lancet Psychiatry*, 5(5), 443–450. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(18\)30052-X](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(18)30052-X).
- Yıldız, İ. (2020). "Psikanalitik yaklaşım çerçevesinde nevrotik ihtiyaçlar çözümlemesi: Kayıp Kız filmi". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 977-987.
- Zencirci, C. ve Giovanetti, G. (Yönetmenler). (2018). *Sibel* [Film]. Mars Productions, Les Films du Tambour, Riva Filmproduktion.
- Zizek, S. (2005). *Yamuk Bakmak*. Tuncay Birkan (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.